

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De rechtsbescherming en procespositie van het kind: ontwikkelingen en belemmeringen

Bruning, M.R.

Citation

Bruning, M. R. (2023). De rechtsbescherming en procespositie van het kind: ontwikkelingen en belemmeringen. *Congresbundel J.f.v. Grotius 20 November 2023*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3728393>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3728393>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

De rechtsbescherming en procespositie van het kind: ontwikkelingen en belemmeringen

1 Inleiding

De rechtsbescherming en procespositie van het kind is in het Nederlandse jeugdrecht van oudsher onderwerp van discussie. Daarbij is de vraag, zoals JSV Grotius Leiden terecht als ondertitel gebruikte voor het congres van november 2023 over dit thema: het kind groeit, maar groeit het recht mee? Dat zou vanuit het perspectief van internationale kinderrechten gezien geen vraag maar een constatering moeten zijn: het recht moet zich ontwikkelen om kinderen serieuzer te nemen als zelfstandig rechtssubject. Al in 1989 bij de totstandkoming en inwerkingtreding van het VN-Kinderrechtenverdrag, oftewel het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het kind (verder: IVRK), committeerden verdragstaten zich aan het uitgangspunt van dit verdrag dat kinderen zelfstandige dragers van rechten zijn. Ouders of verzorgers die wettelijke vertegenwoordigers van het kind zijn, hebben de taak om het kind te ondersteunen en te begeleiden bij de uitoefening van zijn of haar rechten, op een wijze die verenigbaar is met de zich ontwikkelende vermogens van het kind (art. 5 IVRK). Hiermee wordt benadrukt dat kinderen zelfstandig rechtssubject zijn en niet alleen een rechtsobject dat afhankelijk is van ouders of verzorgers die namens en voor het kind beslissen, zoals dat tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw een breed gedragen uitgangspunt was.

Artikel 12 IVRK, één van de vier uitgangspunten van het verdrag, bepaalt dat elk kind dat in staat is om zijn of haar eigen mening te vormen, het recht heeft om die mening vrijelijk te uiten bij elke beslissing die het kind aangaat, waarbij aan deze mening passend belang moet worden gehecht. Ook bepaalt het tweede lid van deze bepaling dat het kind in de gelegenheid moet worden gesteld om te worden gehoord in elke procedure die het kind betreft. Hiermee wordt benadrukt dat kinderen het recht hebben om gehoord te worden, waarbij het VN-Kinderrechtencomité duidelijk heeft gemaakt dat het uitgangspunt moet zijn dat elk kind, hoe jong ook, in staat is om, met meer of minder ondersteuning, zijn of haar mening kenbaar te maken.¹ Duidelijk is dus dat het IVRK, het meest succesvolle mensenrechtenverdrag (want het meest geratificeerde verdrag), voorschrijft dat kinderen eigen rechten hebben, gehoord moeten worden en serieus genomen moeten worden.

Toch is als we Nederland in ogenschouw nemen op de vraag ‘het kind groeit, maar groeit het recht mee?’ geen eenvoudig antwoord te geven. De rechtsbescherming en procespositie van het kind verschillen immers per rechtsgebied en soms ook per thema binnen een rechtsgebied. In deze bijdrage zal ik dit nader toelichten en analyseren. Ik zal eerst ingaan op rechtsbescherming: wat houdt dat eigenlijk in en wat betekent dit voor minderjarigen? (par. 2). Vervolgens zal ik nader ingaan op de procespositie van het kind en reflecteren op de ontwikkelingen van dit thema in Nederland (par. 3). Ik sluit af met enkele conclusies en aanbevelingen (par. 4).

2 Rechtsbescherming voor minderjarigen

2.1 Wat is rechtsbescherming?

Wat is rechtsbescherming precies? In het bestuursrecht wordt rechtsbescherming gezien als de mogelijkheid van een burger om een besluit of geschil ter beoordeling aan een rechter voor te leggen.² Vanuit mensenrechtenperspectief wordt rechtsbescherming benaderd vanuit de vraag of de rechtsbescherming effectief is en welke vereisten dit met zich meebrengt; zo wordt door het Europees

¹ VN-Kinderrechtencomité, General Comment Nr. 12, *The right of the child to be heard* (CRC/GC/2009/12), 20 juli 2009, par 21.

² M.J.E. Lenglet, H.J. Van Boven & M.R. Bruning, *Perspectieven op rechtsbescherming in de jeugdbescherming*, Leiden: Universiteit Leiden 2023, p. 2.

Hof voor de Rechten van de Mens bijvoorbeeld toegang tot de rechter en effectiviteit van procedures genoemd, en is ook het *equality of arms* beginsel van belang.³ Dit beginsel houdt in dat beide procespartijen een redelijke kans krijgen om de zaak te bepleiten onder omstandigheden die haar niet benadelen ten opzichte van de andere partij.

In de juridische literatuur gaat het ten aanzien van rechtsbescherming vooral om het kunnen opkomen tegen besluiten. Uit recent onderzoek blijkt echter dat rechtsbescherming in de jeugdbescherming voor ouders, jongeren en beroepskrachten een andere betekenis heeft. Rechtsbescherming blijkt vooral te worden geassocieerd met gehoord en gezien worden, meedoen aan besluitvorming, serieus genomen worden, geïnformeerd worden over je rechten, onafhankelijke ondersteuning en een deugdelijk feitenonderzoek.⁴ Het gaat dan met andere woorden om een juiste en rechtvaardige context waarin besluiten worden genomen.

In een recent onderzoek van de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd naar de lokale teams in de jeugdhulpketen geeft de inspectie aan dat zij onder rechtsbescherming verstaat dat ouders en jeugdigen goed geïnformeerd zijn over wat zij van het lokale team kunnen verwachten, dat ouders en jeugdigen weten wat zij kunnen doen als zij niet tevreden zijn, dat rapportages zorgvuldig worden opgesteld en dat ouders en jeugdigen hierop kunnen reageren.⁵ Deze invulling van het begrip rechtsbescherming komt dus overeen met de invulling die betrokkenen bij jeugdhulp en jeugdbescherming hier zelf onder verstaan. Samengevat omvat rechtsbescherming veel meer dan enkel het opkomen tegen beslissingen.

2.2 Rechtsbescherming bij jeugdbescherming

In het afgelopen jaar heeft rechtsbescherming bij jeugdbescherming in de politiek veel aandacht gekregen, mede voortvloeiend uit de resultaten van de eindevaluatie van de Wet herziening kindbeschermingsmaatregelen.⁶ Uit de factsheet Uithuisplaatsingen, die ik in 2022 op verzoek van de Dienst Parlement en Wetenschap met Leidse collega's opstelde voor de Tweede Kamerleden die zich afvroegen wat vanuit wetenschappelijk oogpunt de problemen en knelpunten rondom uithuisplaatsingen van kinderen waren, bleek ook al dat vanuit juridisch perspectief het gebrek aan rechtsbescherming het belangrijkste knelpunt is voor burgers die te maken krijgen met een uithuisplaatsing. Te denken valt dan onder meer aan spoeduisplaatsingen zonder voorafgaand verhoor door de rechter, het gebrek aan juridische bijstand voor ouders en kinderen, een open, ruime rechtsgrond voor een uithuisplaatsing en een beperkte, lijdelijke rol van de kinderrechter die over uithuisplaatsingen beslist.⁷

Ook uit de eindevaluatie van de Wet herziening kindbescherming blijkt dat rechtsbescherming van ouders en kinderen die met een maatregel van kindbescherming te maken krijgen, op verschillende onderdelen tekortschiet.⁸ Een voorbeeld van gebrekkige rechtsbescherming is volgens de onderzoekers de positie van ouders en minderjarigen bij een voogdijmaatregel; zij kunnen niet bij

³ M.J.E. Lenglet, H.J. Van Boven & M.R. Bruning, *Perspectieven op rechtsbescherming in de jeugdbescherming*, Leiden: Universiteit Leiden 2023, p. 15-17; zie ook L. Glas e.a., 'De bescherming van grondrechten', in: M.J. ter Voert e.a., *Gevolgen van COVID-19 voor de rechtspraak en kwetsbare rechtzoekenden: een onderzoek naar maatregelen en de positie van rechtzoekenden binnen het straf-, civiele jeugdbeschermings- en vreemdelingenrecht*, Nijmegen-Leiden-Utrecht: Radboud Universiteit-Universiteit Leiden-Universiteit Utrecht 2022, p. 253-336.

⁴ M.J.E. Lenglet, H.J. Van Boven & M.R. Bruning, *Perspectieven op rechtsbescherming in de jeugdbescherming*, Leiden: Universiteit Leiden 2023, p. 51.

⁵ Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, *Rapport - De centrale rol van lokale teams in de jeugdhulpketen*, 2023, p. 14.

⁶ M.R. Bruning, K.A.M. van der Zon, D.J.H. Smeets & H.J. van Boven, *Eindevaluatie Wet herziening kindbeschermingsmaatregelen. Nieuwe rechtsgronden in een haperend jeugdbeschermingsstelsel*, Den Haag: WODC 2022.

⁷ M.R. Bruning, K.A.M. van der Zon, L.R.A. Alink & S. van der Asdonk, *Wetenschappelijke factsheet uithuisplaatsingen*, 9 februari 2022 (online te raadplegen via www.tweedekamer.nl); zie ook uitgebreid Van der Zon en Bruning, 'Staatsontvoeringen in Nederland? Wat is er aan de hand in de juridische uithuisplaatsingspraktijk?', AA 2022/71, afl. 9, p. 649-657.

⁸ M.R. Bruning, K.A.M. van der Zon, L.R.A. Alink & S. van der Asdonk, *Wetenschappelijke factsheet uithuisplaatsingen*, 9 februari 2022 (online te raadplegen via www.tweedekamer.nl), p. 236-255.

een rechter terecht als zij het niet eens zijn met hoe de voogdij-maatregel door de gecertificeerde instelling wordt uitgevoerd. Ook de praktijk van perspectiefbesluiten, die door medewerkers van gecertificeerde instellingen worden genomen over de toekomst van een uit huis geplaatst kind (thuis of op een andere plek, bijvoorbeeld in een pleeggezin), waarvoor geen wettelijke basis bestaat terwijl geen onafhankelijke rechterlijke toetsing mogelijk is, is een voorbeeld van een gebrekkige rechtspositie van ouders en kinderen.⁹

In de eindevaluatie zijn verschillende aanbevelingen gedaan om de rechtspositie van ouders en kinderen in de jeugdbescherming te versterken. Zo is aanbevolen om voor ouders en kinderen bij elke beslissing tot een uithuisplaatsing juridische bijstand te regelen en de wet zodanig aan te passen dat toetsing van de uitvoering van een voogdij-maatregel mogelijk wordt. Ook is geadviseerd om het perspectiefbesluit standaard door een rechter te laten toetsen en de rechtsgrond voor uithuisplaatsing aan te scherpen.

De minister voor Rechtsbescherming reageerde in zijn brief van 18 november 2022 inhoudelijk op de resultaten en aanbevelingen uit deze eindevaluatie in het 'Plan ter verbetering van de rechtsbescherming in de jeugdbescherming' aan de Tweede Kamer.¹⁰ De minister geeft in deze brief aan dat rechtsbescherming van ouders en kinderen al eerder start dan wanneer een kinderbeschermingsmaatregel in beeld is, namelijk al wanneer een gezin in contact komt met de overheid in het kader van een jeugdzorgtraject bij een wijkteam van een gemeente of bij Veilig Thuis, het meldpunt kindermishandeling en huiselijk geweld. In de brief ligt de focus op het verbeteren van de rechtsbescherming van burgers op het moment dat een kinderbeschermingsmaatregel wordt overwogen en op het moment dat een maatregel is opgelegd. De Eindevaluatie wordt als belangrijkste bron genoemd voor dit plan van aanpak. Op de korte termijn presenteert de minister verschillende concrete maatregelen, zoals een gespecialiseerde jeugdadvocaat bij procedures tot gezagsbeëindiging en uithuisplaatsing, het verbeteren van rechtsbescherming bij een perspectiefbesluit, de kwaliteit van de besluitvorming en de klachtenprocedure, en het verbeteren van omgang na uithuisplaatsing.¹¹

Ten aanzien van de toezegging tot juridische bijstand merkt de minister daarbij op dat het, gelet op het beginsel van *equality of arms*, van groot belang is dat ouders in de jeugdbescherming juridisch worden ondersteund, aangezien beslissingen tot een gezagsbeëindiging of uithuisplaatsing diep ingrijpen in het gezinsleven. In Nederland is er geen sprake van verplichte procesvertegenwoordiging in dergelijke procedures en komt het regelmatig voor dat ouders en minderjarigen in een procedure zijn betrokken zonder dat zij worden ondersteund door een advocaat.

Op 1 januari 2023 is dan ook een pilot Kosteloze Rechtsbijstand kinderscherming gestart waarbij ouders bij procedures tot gezagsbeëindiging (in eerste aanleg) gebruik kunnen maken van kosteloze rechtsbijstand van een gespecialiseerde jeugdrechtsadvocaat. Bijna 400 gezinnen hebben in het eerste halfjaar van de pilot kosteloze rechtsbijstand ontvangen.¹² Per 1 oktober 2023 is de pilot uitgebreid en wordt ook kosteloos een advocaat toegewezen aan ouders bij een eerste (spoed)uithuisplaatsingsprocedure.¹³ Ouders in hoger beroeps- en verlengingszaken komen overigens niet in aanmerking voor kosteloze rechtsbijstand. In 2024 zal besloten worden over het al dan niet structureel voortzetten van kosteloze rechtsbijstand.

⁹ M.R. Bruning, K.A.M. van der Zon, L.R.A. Alink & S. van der Asdonk, *Wetenschappelijke factsheet uithuisplaatsingen*, 9 februari 2022 (online te raadplegen via www.tweedekamer.nl), p. 237-238; zie ook HR 1 september 2023, ECLI:NL:HR:2023:1148.

¹⁰ Brief van de Minister voor Rechtsbescherming van 18 november 2022 (*Kamerstukken II 2022/23*, 31839, nr. 913).

¹¹ Brief van de Minister voor Rechtsbescherming van 18 november 2022 (*Kamerstukken II 2022/23*, 31839, nr. 913), p. 2-7.

¹² Brief van de minister voor Rechtsbescherming en de Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport van 20 juni 2023 (*Kamerstukken II 2022/23*, 31 839, nr. 964), Zie ook H. Winter, *Evaluatie pilot kosteloze rechtsbijstand. Eerste tussenrapportage – mei 2023*, WODC, mei 2023, p. 2.

¹³ Raad voor de rechtbijstand 27 juni 2023, <https://www.rvr.org/@13679/extra-ondersteuning-ouders/#:~:text=Ook%20ouders%20die%20te%20maken,krijgen%20van%20een%20gespecialiseerde%20advocaat.> (laatst geraadpleegd op 8 september 2023).

Het valt op dat de rechtsbijstand enkel geldt voor ouders, en niet voor minderjarigen. In de eindevaluatie Wet herziening kindbeschermingsmaatregelen werd nu juist benadrukt dat rechtsbijstand voor minderjarigen die te maken krijgen met een uithuisplaatsing of gezagsbeëindiging belangrijk is en ingevoerd zou moeten worden.¹⁴

2.3 Rechtsbescherming voor plaatsing in gesloten setting

Rechtsbescherming is vanzelfsprekend belangrijk in procedures waarin overheidsorganen een inbreuk kunnen maken in het gezins- en privéleven van burgers. Het is dan ook niet verwonderlijk dat juist in discussies over jeugdbescherming de afgelopen tijd veel aandacht is voor rechtsbescherming. Rechtsbescherming is evenzeer noodzakelijk in situaties waarin een overheidsorgaan kan beslissen tot vrijheidsbeneming of vrijheidsbeperkende maatregelen voor jeugdigen die te maken krijgen met het jeugdstrafrecht en – in voorlopige hechtenis of na afloop van de zitting- verblijven in een justitiële jeugdinrichting, kleinschalige voorziening of thuis onderworpen zijn aan beperkingen zoals huisarrest of elektronisch toezicht. In het jeugdstrafrecht kunnen jeugdigen hun stem laten horen over dergelijke beslissingen op zitting met ondersteuning van een advocaat en dergelijke beslissingen aanvechten via hoger beroep of via een klachtenprocedure (op grond van de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen).

Ook als het gaat om plaatsingen van jeugdigen in accommodaties voor gesloten jeugdhulp (geregeld in de Jeugdwet) die met vrijheidsbeneming en vrijheidsbeperkende maatregelen te maken krijgen, hebben jeugdigen vanaf de leeftijd van twaalf jaar een advocaat, de mogelijkheid om zelf hoger beroep in te stellen en de mogelijkheid om een klacht in te dienen tegen vrijheidsbeperkende maatregelen (op grond van hoofdstuk 6 van de Jeugdwet). Verder zijn er in de wet verschillende eisen en voorwaarden opgenomen voor de toepassing van vrijheidsontneming en -beperkingen.¹⁵

2.4 Het horen van minderjarigen in familie- en jeugdbeschermingszaken

Een voor ouders en jeugdigen belangrijk aspect van rechtsbescherming betreft, zoals eerder genoemd, de mogelijkheid om gehoord te worden en serieus genomen te worden. Uit onderzoek naar het hoorrecht van minderjarigen in familie- en jeugdbeschermingsprocedures blijkt dat het recht van elk kind om gehoord te worden nog niet optimaal gerealiseerd wordt.¹⁶ In Nederland worden minderjarigen van twaalf jaar of ouder in de gelegenheid gesteld om hun mening kenbaar te maken in familie- en jeugdbeschermingsprocedures (art. 809 Rv.), behoudens enkele uitzonderingen. Voor minderjarigen jonger dan twaalf jaar geldt dat zij in de gelegenheid gesteld kunnen worden om hun mening kenbaar te maken. In de praktijk betekent dit dat minderjarigen van twaalf jaar en ouder door de rechtbank worden uitgenodigd om gehoord te worden. Minderjarigen jonger dan twaalf jaar worden niet standaard opgeroepen en moeten zelf initiatief tonen als zij gehoord willen worden door de rechter. De rechter heeft in dat geval een discretionaire bevoegdheid om al dan niet te beslissen of hij of zij het kind zal horen.

Het onderzoek uit 2020 toont aan dat deze discretionaire bevoegdheid door rechters in de praktijk wisselend en soms beperkt wordt toegepast.¹⁷ Ook blijkt uit het onderzoek dat rechters minderjarigen graag zelf willen horen en dat jongeren het belangrijk vinden om zelf met de rechter te spreken. De duur van een zogenaamd kindgesprek, waarin de rechter met een minderjarige spreekt, verschilt in familiezaken en jeugdbeschermingszaken. In jeugdbeschermingszaken blijkt veel minder tijd beschikbaar te zijn voor een kindgesprek; een kindgesprek duurt doorgaans ongeveer vijf minuten,

¹⁴ M.R. Bruning, K.A.M. van der Zon, D.J.H. Smeets & H.J. van Boven, *Eindevaluatie Wet herziening kindbeschermingsmaatregelen. Nieuwe rechtsgronden in een haperend jeugdbeschermingsstelsel*, Den Haag: WODC 2022, p. 293.

¹⁵ M.R. Bruning & M.P. de Jong-de Kruijf, 'Van gesloten jeugdzorg naar gesloten jeugdhulp: de nieuwe regeling nader beschouwd', *FJR* 2015/33, afl. 6, p. 135-138.

¹⁶ M.R. Bruning, D.J.H. Smeets, K.G.A. Bolscher, J.S. Peper & R. de Boer, *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie. Het hoorrecht en de procespositie van minderjarigen in familie- en jeugdzaken*, Den Haag: WODC 2020, p. 1-14.

¹⁷ M.R. Bruning, D.J.H. Smeets, K.G.A. Bolscher, J.S. Peper & R. de Boer, *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie. Het hoorrecht en de procespositie van minderjarigen in familie- en jeugdzaken*, Den Haag: WODC 2020, p. 3.

terwijl in familiezaken ongeveer 15 minuten wordt gesproken met minderjarigen tijdens een kindgesprek. Uit het onderzoek blijkt ook dat het terugkoppelen van een beslissing aan een minderjarige in de praktijk vaak niet gebeurt.

Jongeren gaven in het onderzoek aan dat het kindgesprek stressvol is, maar tegelijk gaven ze aan dat dit geen reden is om geen gebruik te maken van een kindgesprek. Integendeel, vrijwel alle jongeren die aan het onderzoek meewerkten, gaven aan dat ze het belangrijk vonden om hun mening te geven; dit belang weegt zwaarder dan de ervaren spanning en belasting die een kindgesprek met zich meebrengt.¹⁸

Het onderzoek maakt ook duidelijk dat in de praktijk minderjarigen jonger dan twaalf jaar praktisch nooit worden gehoord. Wel zijn in de laatste jaren door enkele rechtbanken initiatieven genomen om kinderen jonger dan twaalf jaar standaard uit te nodigen voor een kindgesprek. Zo worden door de rechtbank Amsterdam minderjarigen vanaf de leeftijd van acht jaar uitgenodigd voor een kindgesprek in familie- en jeugdbeschermingszaken.¹⁹ Vanuit relevante mensen- en kinderrechtenstandaarden is af te leiden dat kinderen die in staat zijn om hun mening te vormen – ook als zij jonger zijn dan twaalf jaar – het recht hebben om die mening in procedures vrij te uiten. De Nederlandse praktijk waarin kinderen jonger dan twaalf jaar praktisch nooit worden gehoord, knelt met dit uitgangspunt.

3 Procespositie van minderjarigen

Minderjarigen in het jeugdstrafrecht worden vanaf de leeftijd van twaalf jaar - een leeftijdsgrens die overigens mede onder invloed van het VN-Kinderrechtencomité onder druk staat²⁰ - als strafrechtelijk verantwoordelijk gehouden voor strafbare feiten en kunnen strafrechtelijk worden vervolgd en krijgen een advocaat in jeugdstraft procedures. Vanaf de leeftijd van zestien jaar komt de minderjarige alle bevoegdheden toe die meerderjarige verdachten in een strafprocedure toekomen. Voor minderjarigen jonger dan zestien jaar geldt dat de bevoegdheden in het strafproces toekomen aan zijn of haar advocaat, die deze bevoegdheden zelfstandig kan uitoefenen als hij of zij dit in het belang van zijn of haar cliënt vindt (art. 293 lid 1 Sv).²¹

In het bestuursrecht hebben minderjarigen een zelfstandige rechtsingang als zij in staat zijn tot een redelijke waardering van hun belangen (art. 8:21 Awb). Een bestuursrechter zal de bekwaamheid van een minderjarige beoordelen naar de omstandigheden van het geval; leeftijdsgrenzen zijn dus niet bepalend. Ook op basis van de Jeugdwet heeft een minderjarige de mogelijkheid om zelfstandig tegen een jeugdhulpbesluit bezwaar te maken. Minderjarigen moeten verder in de gelegenheid worden gesteld om te worden gehoord voordat op bezwaar wordt beslist.²²

In het gezondheidsrecht is het uitgangspunt dat voor medische behandelingsovereenkomsten de minderjarige van zestien jaar en ouder bekwaam is om in en buiten rechte op te treden (art. 7:447 lid 3 BW). Het gaat hierbij om een medische overeenkomst die de minderjarige zelf heeft gesloten, bijvoorbeeld met een huisarts.

Uit het bovenstaande blijkt dat minderjarigen in verschillende rechtsgebieden de mogelijkheid hebben om zelfstandig te procederen. Dat is in het familie- en jeugdrecht anders. Een minderjarige is niet

¹⁸ M.R. Bruning, D.J.H. Smeets, K.G.A. Bolscher, J.S. Peper & R. de Boer, *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie. Het hoorrecht en de procespositie van minderjarigen in familie- en jeugdzaken*, Den Haag: WODC 2020, p. 4-5.

¹⁹ M.R. Bruning, D.J.H. Smeets, K.G.A. Bolscher, J.S. Peper & R. de Boer, *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie. Het hoorrecht en de procespositie van minderjarigen in familie- en jeugdzaken*, Den Haag: WODC 2020, p. 5.

²⁰ Het VN-Kinderrechtencomité vindt een minimum leeftijdsgrens voor strafrechtelijke aansprakelijkheid van veertien jaar passend; VN-Kinderrechtencomité, General Comment Nr. 24, *Children's rights in juvenile justice (CRC/GC/2019/24)*, 18 september 2019, par. 33.

²¹ M.R. Bruning, D.J.H. Smeets, K.G.A. Bolscher, J.S. Peper & R. de Boer, *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie. Het hoorrecht en de procespositie van minderjarigen in familie- en jeugdzaken*, Den Haag: WODC 2020, p. 64.

²² M.R. Bruning, D.J.H. Smeets, K.G.A. Bolscher, J.S. Peper & R. de Boer, *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie. Het hoorrecht en de procespositie van minderjarigen in familie- en jeugdzaken*, Den Haag: WODC 2020, p. 66.

bekwaam om zelfstandig als procespartij op te treden in civiele familieprocedures, ook al heeft de minderjarige bijstand van een eigen advocaat: de ouder(s) met gezag vertegenwoordigen de minderjarige in burgerlijke handelingen, zowel in als buiten rechte (art. 1:245 lid 4 jo. 253i lid 1 BW). Ondanks dat er in de afgelopen decennia herhaaldelijk gepleit is voor een zelfstandige rechtsingang voor minderjarigen, is er door de regering aan het beginsel van processuele onbekwaamheid vastgehouden.²³ Kort gezegd wordt hiermee beoogd om ongewenste juridisering van interne gezinsverhoudingen tegen te gaan.²⁴ Ook wordt wel als argument genoemd dat minderjarigen de mogelijkheid hebben om vertegenwoordigd te worden door een bijzondere curator als de wettelijke vertegenwoordiger(s) dat niet kan of niet wil, en dat deze mogelijkheid voldoende mogelijkheden biedt voor minderjarigen.

Op grond van art. 1:250 BW kan de rechter een bijzondere curator benoemen als de belangen van de minderjarige in strijd zijn met die van zijn wettelijke vertegenwoordiger(s) in een aangelegenheid betreffende de verzorging en opvoeding van de minderjarige of zijn of haar vermogen. De bijzondere curator kan worden benoemd in aangelegenheden die zien op de verzorging en opvoeding van de minderjarigen waarin de belangen van ouder(s) of voogd in strijd zijn met die van de minderjarige. De rechter kan een bijzondere curator benoemen wanneer met betrekking tot de verzorging en opvoeding of het vermogen van de minderjarige een wezenlijk conflict is ontstaan. De bijzondere curator kan op verzoek of ambtshalve worden benoemd. Ook de minderjarige zelf kan een verzoek indienen. Als de rechter een bijzondere curator benoemt, wordt in de beschikking specifiek aangegeven wat er van de bijzondere curator wordt verwacht door middel van een concrete taakomschrijving, bijvoorbeeld bemiddeling bij de totstandkoming van een ouderschapsplan na scheiding.²⁵ De benoeming van een bijzondere curator is geen recht van kinderen, want de rechter bepaalt uiteindelijk of een bijzondere curator wordt benoemd.

In sommige situaties kan een minderjarige zich wel rechtstreeks tot de rechter wenden door gebruik te maken van de informele rechtsingang. De informele rechtsingang staat open voor minderjarigen van twaalf jaar of ouder die in staat zijn tot een redelijke waardering van belangen. De rechter heeft een discretionaire bevoegdheid en is niet verplicht het informele verzoek van de minderjarige in behandeling te nemen. De informele rechtsingang kan worden gebruikt voor het vaststellen of wijzigen van een regeling in het kader van zorg- en opvoedtaken, zoals de hoofdverblijfplaats van het kind na scheiding van de ouders, of van omgang, informatie en consultatie, voor een verzoek om eenhoofdig gezag van één ouder na scheiding en voor een verzoek tot benoeming van een bijzondere curator.²⁶ Uit onderzoek blijkt dat rechtbanken verschillend omgaan met verzoeken van minderjarigen op grond van een informele rechtsingang.²⁷

Hieruit volgt dat er een wirwar aan regelingen bestaat voor minderjarigen die zelfstandig een procedure willen starten bij de rechter. Het lijkt te ontbreken aan een doordacht, toegankelijk en

²³ M.R. Bruning, D.J.H. Smeets, K.G.A. Bolscher, J.S. Peper & R. de Boer, *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie. Het hoorrecht en de procespositie van minderjarigen in familie- en jeugdzaken*, Den Haag: WODC 2020, p. 26.

²⁴ M.R. Bruning, D.J.H. Smeets, K.G.A. Bolscher, J.S. Peper & R. de Boer, *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie. Het hoorrecht en de procespositie van minderjarigen in familie- en jeugdzaken*, Den Haag: WODC 2020, p. 27.

²⁵ Werkproces benoeming bijzondere curator op grond van art. 1:250 BW; M.R. Bruning, D.J.H. Smeets, K.G.A. Bolscher, J.S. Peper & R. de Boer, *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie. Het hoorrecht en de procespositie van minderjarigen in familie- en jeugdzaken*, Den Haag: WODC 2020, p. 47; zie ook I.J. Pieters, 'De bijzondere curator anno 2022. In de rug gedekt door de wet?', *FJR* 2022/26, afl. 4, p. 122-130.

²⁶ M.R. Bruning, D.J.H. Smeets, K.G.A. Bolscher, J.S. Peper & R. de Boer, *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie. Het hoorrecht en de procespositie van minderjarigen in familie- en jeugdzaken*, Den Haag: WODC 2020, p. 54-56.

²⁷ M.R. Bruning, D.J.H. Smeets, K.G.A. Bolscher, J.S. Peper & R. de Boer, *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie. Het hoorrecht en de procespositie van minderjarigen in familie- en jeugdzaken*, Den Haag: WODC 2020, p. 56-57.

duidelijk systeem.²⁸ Daarbij zijn de huidige mogelijkheden tot benoeming van een bijzondere curator en het gebruik van de informele rechtsingang door minderjarigen beperkter dan het recht voor minderjarigen om zelfstandig mee te doen in procedures zonder afhankelijkheid van wettelijke vertegenwoordigers.

Veel juridische auteurs hebben in de afgelopen decennia gepleit voor een versterking van de procedurele positie van minderjarigen in familie- en jeugdbeschermingsprocedures, mede omdat er geen eenduidig systeem bestaat maar vooral omdat de positie van minderjarigen in procedures zou moeten worden versterkt. De huidige regelingen voor minderjarigen zijn veelal onbekend voor hen en zij maken weinig gebruik van hun mogelijkheden in familie- en jeugdbeschermingsprocedures. Er is in Nederland sprake van verschillende rechtsposities voor minderjarigen, afhankelijk van de procedure en het rechtsgebied waar ze mee te maken krijgen. Dit lijkt niet in overeenstemming met uitgangspunten die zijn af te leiden uit relevante mensen- en kinderrechtenstandaarden.²⁹

5 Ten slotte

‘De rechtsbescherming en procespositie van het kind: het kind groeit, maar groeit het recht mee?’ was de titel van het congres van JSV Grotius in november 2023. Hierboven ben ik nader ingegaan op de betekenis van rechtsbescherming voor minderjarigen, de recente ontwikkelingen om de rechtsbescherming van ouders en kinderen bij jeugdbescherming, in het bijzonder als het gaat om een uithuisplaatsing, te verbeteren, en op de procespositie van het kind in verschillende rechtsgebieden. Gebleken is dat rechtsbescherming voor burgers veel meer omvat dan enkel het opkomen tegen beslissingen; juist in de context van het nemen van beslissingen die kinderen en ouders raken, moet de rechtsbescherming in bredere zin worden gegarandeerd. Er is de afgelopen tijd een toegenomen aandacht voor rechtsbescherming, al lijkt de focus vanuit de Haagse politiek daarbij vooral te liggen op de positie van ouders, en minder op die van minderjarigen. Voor wat betreft de procespositie van minderjarigen is duidelijk geworden dat in Nederland deze positie verschilt per rechtsgebied en soms per thema binnen een rechtsgebied. Verschillende juristen hebben in de afgelopen decennia gepleit voor een versterking van de – vooral in het familie- en jeugdbeschermingsrecht – toch zwakke procespositie van minderjarigen. Vanuit de politiek is er echter nooit serieus nagedacht over het daadwerkelijk versterken van de procespositie van minderjarigen. Daarbij worden onder meer de mogelijkheid van de benoeming van een bijzondere curator bij een belangenconflict van de minderjarige met een wettelijke vertegenwoordiger en de mogelijkheid van de informele rechtsingang om een procedure te starten genoemd als passende alternatieven.

Uit internationale mensen- en kinderrechtenstandaarden vloeit voor Nederland de verplichting voort om minderjarigen in procedures die hen aangaan serieus te nemen en de gelegenheid te geven om hun mening te laten horen. Hoewel deze standaarden minder duidelijk zijn als het gaat om de invulling van de procespositie, kan uit het IVRK worden afgeleid dat ook hier geldt dat kinderen die in staat zijn om een mening te vormen, serieus genomen moeten worden. Daar zou bij aansluiten dat hun procespositie wordt verbeterd.

Ik sluit dan ook af met de volgende wensen. Ik ben van mening dat we de positie van kinderen in juridische procedures serieuzer moeten nemen en dat kinderen van twaalf jaar en ouder procesbekwaam moeten worden voor alle familie- en jeugdbeschermingtzaken. Daarbij pleit ik er ook voor dat kinderen bij een eerste uithuisplaatsing standaard een advocaat moeten krijgen, en niet

²⁸ M.R. Bruning, D.J.H. Smeets, K.G.A. Bolscher, J.S. Peper & R. de Boer, *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie. Het hoorrecht en de procespositie van minderjarigen in familie- en jeugdzaken*, Den Haag: WODC 2020, p. 63.

²⁹ M.R. Bruning, D.J.H. Smeets, K.G.A. Bolscher, J.S. Peper & R. de Boer, *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie. Het hoorrecht en de procespositie van minderjarigen in familie- en jeugdzaken*, Den Haag: WODC 2020, p. 122; zie ook T. Liefwaard, ‘Access to Justice for Children: Towards a Specific Research and Implementation Agenda’, *IJCR* 2019/27, afl. 2, p. 195-227.

alleen hun ouders). Verder vind ik dat kinderen jonger dan twaalf jaar de kans moeten krijgen om in familie- en jeugdbeschermingsprocedures gehoord te worden, namelijk vanaf de leeftijd van acht jaar.